

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นเครื่องมือจำเป็นของมนุษย์ในการสื่อสาร สื่อความหมายและเป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์ นอกจากนั้นภาษายังเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมอารยธรรมและเอกลักษณ์ประจำของชนแต่ละชนชาติ เช่นเดียวกับภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติของไทยเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้คนในชาติตระหนักถึงความเป็นไทย เป็นส่วนประกอบสำคัญที่เด็กและเยาวชนของชาติ ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะช่วยกันพัฒนาประเทศ อนาคตของประเทศชาติจึงฝากอยู่กับเด็กและเยาวชน ซึ่งส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับการสอนภาษาไทยในโรงเรียน ดังนั้นวิชาภาษาไทยจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้คนไทยได้เรียนรู้ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาและใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในชีวิตประจำวันของเรา การพูดนับเป็นพฤติกรรมการใช้ภาษาที่ใช้มากเป็นอันดับ 2 รองจากการฟัง ซึ่งนอกจากการฟังเสียงอื่น ๆ แล้วสิ่งที่ฟังก็คือเสียงพูดโดยในแต่ละวันเราต้องใช้การพูดตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอน การพูดในแต่ละวันช่วยให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตประจำวันและการงานต่าง ๆ เพราะการพูดทำให้เกิดความไว้วางใจได้ง่าย สร้างความเข้าใจต่อกันได้ดี ข้อดีของการพูดต่อบุคคลมิใช่มิได้ด้านส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังสร้างมิตรภาพ สร้างความร่วมมือ สร้างความสามัคคีต่อส่วนรวมอีกด้วย (นพดล จันทรพิชญ์, 2539, หน้า 55 ; พรทิพย์ นวรัฐกาล, 2538, หน้า 120) นอกจากนั้นการพูดยังเป็นเครื่องมือส่งสารที่สำคัญในการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยแสดงออกถึงความรู้ ความเข้าใจ ความต้องการ ความอยากรู้ ความสงสัย เพื่อสื่อสารให้ครูหรือผู้อื่นได้รับรู้ จะเห็นได้ว่าถ้านักเรียนใช้ภาษาพูดได้อย่างถูกต้องชัดเจน แล้วผู้ฟังก็จะเข้าใจได้ถูกต้อง ทำให้การสื่อสารนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ได้

จากประสบการณ์การสอนเด็กนักเรียนชาวเขาเผ่าม้งของผู้วิจัยเอง พบว่าเด็กนักเรียนชาวเขาเผ่าม้งมีปัญหาในด้านการพูด ทั้งการออกเสียงไม่ชัด และการพูดเล่าเรื่องสื่อความหมายบอกเล่าให้คนอื่นเข้าใจเรื่องราว นับว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้วิชาภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากนักเรียนเคยชินกับการพูดภาษาแม่เป็นภาษาแม่ เมื่อเข้ามาเรียนในโรงเรียนจึงใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่สอง ทำให้เด็กเกิดความสับสน ประสบความยุ่งยากในการเรียน ขาดความเชื่อมั่นในการแสดงออกในการใช้ภาษา

และอีกประการหนึ่งน่าจะมาจากเลือกใช้วิธีสอนไม่เหมาะสมกับการฝึกทักษะการพูดของเด็กชาวเขา ดังการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพูดของ สมศักดิ์ ตาไชย (2531, หน้า 87) พบว่านักเรียนชาวเขาที่มีปัญหาในการเรียนวิชาภาษาไทยด้านการพูดไม่ชัด อ่านและเขียนได้ช้า ครูและนักเรียนสื่อความหมายกันไม่ได้ เพราะเด็กไม่เข้าใจภาษาไทย จึงควรส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสใช้ภาษาไทยกลางได้ถูกต้อง ซึ่งจะมีผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนวิชาอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ อนุศักดิ์ ทิพย์พคุณ (2537, หน้า ค) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้พบปัญหาในทำนองเดียวกัน กล่าวคือปัญหาที่พบด้านกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ ปัญหาการสื่อสารระหว่างครูกับนักเรียน และสุจริต เพียรชอบ (อ้างใน ประภัสสร ปิตฝ่าย, 2537, หน้า 3) กล่าวว่า เด็กที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาแม่ เมื่อมาเรียนภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง จะทำให้มีปัญหามากกว่าเด็กที่พูดภาษาไทยกลาง ผลการวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่าปัญหาทางการพูดของเด็กชาวเขาขึ้นอยู่กับความพร้อมด้านความเข้าใจภาษาของเด็กและการใช้ภาษาพูดบ่อย ๆ ระหว่างครูกับนักเรียน จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาทางการพูดของนักเรียนชาวเขา ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยส่วนมากยังเน้นการแก้ปัญหาด้านการพูดไม่ชัดเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่พบงานวิจัยทางด้านการแก้ไขการพูดเล่าเรื่องสื่อความที่นับว่ามีความสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเรียนรู้ และถ่ายทอดความเข้าใจของเด็กไปสู่บุคคลอื่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำปัญหาด้านการพูดเล่าเรื่องสื่อความมาศึกษาวิเคราะห์หาวิธีการที่จะสอนอย่างไรให้เด็กเกิดความเข้าใจ และใช้ภาษาในการพูดเล่าเรื่องสื่อความหมายให้คนอื่นเข้าใจ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการเรียนวิชาภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพูดนั้นสรุปได้ว่าภาษาประกอบด้วย 2 ส่วนคือการรับสารได้แก่ การอ่านกับการฟัง และการส่งสารคือการพูดกับการเขียนซึ่งทักษะทั้ง 4 มีความสัมพันธ์กัน โดยอาศัยกระบวนการคิดในสมองเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งกระบวนการคิดในสมองจะถ่ายทอดความรู้ที่นึกคิดออกมาเป็นพฤติกรรมสื่อสาร ดังนั้นในการที่เด็กนักเรียนชาวเขาจะพูดเล่าเรื่องได้นั้นจึงต้องใช้ทักษะทั้ง 4 มีความสัมพันธ์กันด้วย และต้องอาศัยเครื่องมือที่จะช่วยให้นักเรียนคิดอย่างเป็นระบบก่อนการพูด

ผังมโนภาพ (Mind Map) เป็นรูปแบบหนึ่งของการคิดอย่างเป็นระบบของโทนี บูซาน (Tony Buzan) ชาวอังกฤษเป็นผู้คิดค้นขึ้นโดยนำเอาความรู้เรื่องสมองมาปรับใช้กับการเรียนรู้ โดยพัฒนาจากการจดบันทึกแบบเดิมที่จดบันทึกเป็นบรรทัด ๆ เป็นแถว ๆ ใช้ปากกาหรือดินสอสีเดียวมาเป็นการบันทึกด้วยคำ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผ่เป็นรัศมีรอบ ๆ ศูนย์กลางเหมือนกับการแตกแขนงของกิ่งไม้โดยใช้สีต่างกันเข้ามาช่วยให้เป็นจุดเด่นและน่าสนใจ ผังมโนภาพ (Mind Map) สามารถนำไปใช้ได้ในการวางแผน การตัดสินใจ การช่วยจำ การแก้ปัญหา การนำเสนอ การเขียนหนังสือและการเตรียมการพูดเป็นต้น ซึ่งลักษณะของผังมโนภาพ (Mind Map) เป็นลักษณะของผังที่แสดงความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแสดงออกมาในรูปความสัมพันธ์โดยการวาดภาพ ระบายสี

หรือเขียนคำ หรือข้อความที่สื่อถึงหัวเรื่องหลักที่จะทำผังมโนภาพ (Mind Map) ในการทำผังนั้นมักจะเขียนหัวเรื่องหลักไว้ตรงกลางหน้ากระดาษ และเขียนหัวเรื่องที่สำคัญรองลงมาบนเส้นที่แตกออกมาจากจุดศูนย์กลาง และแตกความคิดจากหัวเรื่องสำคัญรองลงมาเป็นกิ่งหลาย ๆ กิ่ง (แวนด้า นอร์ธ และโทนี บูชาน, 1991/2541, หน้า 40)

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของผังมโนภาพ (Mind Map) แล้วน่าจะใช้เป็นเครื่องมือให้นักเรียนเตรียมวางแผนในการพูดเล่าเรื่องข้อความให้คนอื่นเข้าใจได้ เพราะการสร้างผังมโนภาพจะทำให้ให้นักเรียนมีความเข้าใจ และมองเห็นความสัมพันธ์ เกิดการเชื่อมโยงความคิด ลำดับความสำคัญของเนื้อหาที่จะพูด ซึ่งลักษณะของผังมโนภาพในการใช้ภาพ คำ สัญลักษณ์ และสีจะช่วยให้นักเรียนจำได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับระดับการคิดขั้นที่สองด้านความเข้าใจข้อมูลของ Bloom ที่อาจใช้แผนที่รูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้เห็นภาพรวมทั้งหมด เห็นความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดต่าง ๆ ซึ่งทำให้ความคิดยืดหยุ่น และเห็นภาพข้อเท็จจริงชัดเจนสามารถเก็บไว้ในหน่วยความจำได้ง่าย (อ้างใน สมศักดิ์ สันธุระเวช, ม.ป.ป., หน้า 64) เมื่อนักเรียนมองเห็นภาพรวมของเรื่องที่จะพูดเล่าเรื่อง ทำให้พูดได้ไม่หลงประเด็น ไม่ตกหล่น พูดเรียบเรียงความสำคัญเป็นลำดับก่อน-หลัง และยังช่วยในการบริหารเวลาได้เป็นอย่างดี จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการนำผังมโนภาพมาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาภาษาไทย เช่น การให้นักเรียนอ่านในใจแล้วเขียนสรุปด้วยแผนภูมิโนทัศน์ของ นงลักษณ์ เถลิษฐ์ (2537, หน้า ค) และให้นักเรียนเขียนเรียงความโดยใช้ผังมโนภาพของ เสถียร เชิงใหม่ (2541, หน้า จ) ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่านักเรียนที่อ่านในใจแล้วเขียนสรุปโดยใช้ผังมโนภาพและนักเรียนที่เรียนการเขียนเรียงความโดยใช้ผังมโนภาพมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ตัวอย่างงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการสอนให้เด็กสร้างผังมโนภาพในการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้เด็กแสดงความเข้าใจออกมาในรูปแบบของผังมโนภาพ และทำให้เกิดการเรียนรู้เชื่อมโยงสู่การเรียนรู้อื่น ๆ ได้ง่าย เป็นผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กสูงขึ้นด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่ารูปแบบการสอนโดยใช้ผังมโนภาพน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาทางการพูดเล่าเรื่องข้อความของนักเรียนชาวเขา ทั้งนี้เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าวจะทำให้ให้นักเรียนสร้างผังมโนภาพและเชื่อมโยงลำดับความคิดในเรื่องที่จะพูดก่อนการพูดเล่าเรื่อง ทำให้เด็กมีผังความคิดของเรื่องที่จะพูดก่อนการพูด ง่ายต่อการจดจำ และนำออกมาใช้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้วิชาภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการสอนที่ใช้ผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่องว่าจะมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการพูดเล่าเรื่อง และแก้ไขปัญหาดังกล่าวของนักเรียนชาวเขาได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเขียนผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่องของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการพูดเล่าเรื่องของนักเรียนชาวเขาชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังที่ได้รับการสอนโดยใช้การสร้างผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชาวเขาเผ่าม้ง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
2. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสอนด้วยแผนการสอนการพูดเล่าเรื่อง โดยใช้การสร้างผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่อง
 - 2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ในการพูดเล่าเรื่อง
3. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองคือ
 - 3.1 ความรู้เกี่ยวกับการสร้างผังมโนภาพและกิจกรรมการสร้างผังมโนภาพ
 - 3.2 เนื้อหาเกี่ยวกับการพูดเล่าเรื่องประกอบด้วย การเล่าประวัติ การเล่านิทาน และการเล่าข่าวเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันหรือประสบการณ์ที่ประทับใจ

สมมติฐานการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ในการพูดเล่าเรื่องของนักเรียนชาวเขา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากที่ได้รับการสอนโดยใช้การสร้างผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่องแตกต่างจากก่อนเรียน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่อง หมายถึง ผังของความคิดที่เตรียมก่อนการพูดเล่าเรื่อง เพื่อให้เห็นภาพรวมเนื้อหาสาระที่จะพูดแสดงออกโดยการเขียนคำเชื่อมต่อโยงของคำ ข้อความ ภาพ สัญลักษณ์และสีในลักษณะของโครงสร้างที่สัมพันธ์กัน โดยเขียนหัวเรื่องหลักไว้ตรงกลาง แล้วโยงเส้นแผ่กระจายจากจุดศูนย์กลางไปยังหัวเรื่องรองและแตกสาขาออกเพื่อลงรายละเอียด

2. การพูดเล่าเรื่อง หมายถึง การพูดสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้องตามผังมโนภาพที่สร้างไว้ก่อนการพูดเล่าเรื่องประกอบด้วย การเล่าประวัติ การเล่านิทานและการเล่าข่าวเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันหรือประสบการณ์ที่ประทับใจ

3. ผลสัมฤทธิ์ในการพูดเล่าเรื่อง หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทดสอบด้วยแบบทดสอบการพูดเล่าเรื่องหลังจากการสอนการสร้างผังมโนภาพ

4. นักเรียนชาวเขา หมายถึง นักเรียนชาวเขาเผ่าม้งซึ่งพูดภาษาม้งเป็นภาษาแม่และกำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ประจำภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนบ้านบ่อหอย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ขณะสอน ผู้วิจัยไม่แยกกลุ่มตัวอย่างที่มาจากหมู่บ้านอื่น เนื่องจากพูดภาษาม้งเป็นภาษาแม่เหมือนกัน
2. การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นผลสัมฤทธิ์ในการพูดเล่าเรื่องเพื่อสื่อความ ไม่เน้นการออกเสียงไม่ชัดของนักเรียน
3. แผนการสอนการสร้างผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่อง ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นสำหรับนักเรียนชาวเขาเผ่าม้งชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านบ่อหอย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เพื่อใช้แก้ไขปัญหาด้านการพูดเล่าเรื่องของนักเรียน

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้แผนการสอนที่มีการใช้กิจกรรมการสร้างผังมโนภาพในการพูดเล่าเรื่องสอดแทรกในระหว่างการเรียนรู้การสอน การพูดเล่าเรื่อง
2. ทำให้นักเรียนชาวเขาเผ่าม้ง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เกิดทักษะการพูดเล่าเรื่องสื่อความได้
3. เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนได้พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ ต่อไป